



E Conference World

International Conference on Interdisciplinary Studies and Scientific Research

New York, USA

16th March, 2024

Website: <https://econferenceworld.org>

YO‘L HARAKATI XAVFSIZLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING MUHIM XUSUSIYATLARI

Axmedov Akmal Baxtiyorovich

Erkin tadqiqotchi

ANNOTATSIYA

Ushbu tezisda o‘quvchilar o‘rtasida yo‘l harakati xavfsizlik madaniyatini rivojlantirishning muhim xususiyatlari, ta‘lim muassasalarida profilaktika tizimini yaratish, o‘g‘il-qizlarning ruhiy va ma‘naviy salomatligini asrash, ularning yo‘l harakati xavfsizlik madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi dasturlarni keng tatbiq etish va targ‘ib etish masalalarining nazariy asoslangan yondashuvlarini umumiy tahlili bayon qilingan.

Kalit so‘zlar: yo‘l harakati xavfsizlik madaniyati, xulq-atvor, intizom, shaxsiy javobgarlik, yo‘lda harakatlanish intensivligi.

Bolalar va o‘smirlar uchun yo‘l harakati xavfsizligi nafaqat O‘zbekiston uchun, balki butun dunyoda eng dolzarb muammolardan biridir. Yo‘llarda avtomobillar soni misli ko‘rilmagan sur‘atlarda o‘sib bormoqda. O‘zbekiston keng ko‘lamli motorizatsiya davriga kirdi. Aholining harakatchanligi haqidagi odatiy tushunchalar o‘zgarmoqda, transport oqimlarining intensivligi doimiy ravishda o‘sib bormoqda, yangi hududlar o‘zlashtirilmoqda, yo‘llarga tezroq, kuchliroq avtomobillar olib chiqilmoqda. Shu fonda u bilan bog‘liq muammolar tobora keskinlashib bormoqda. Insoniyat tobora ortib borayotgan tashvish bilan yo‘l-transport hodisalari natijasida tuzatib bo‘lmaydigan yo‘qotishlar haqida gapiradi.



E Conference World

International Conference on Interdisciplinary Studies and Scientific Research

New York, USA

16th March, 2024

Website: <https://econferenceworld.org>

Yo'llardagi o'lim haqiqatan ham milliy falokatga aylanmoqda. Maktab o'quvchilari uchun yo'lda xavfsizlik madaniyatini (noksologik madaniyat) shakllantirish zarurati shundan kelib chiqadiki, agar hozir zarur choralar ko'rilmasa, 2030 yilga kelib halok bo'lganlar soni ancha o'sishi mumkin [1].

Yo'l harakati xavfsizligi bo'yicha eng zaif guruh, albatta, bolalar va o'smirlar toifasi. Ta'lim jarayonida tizimli tashkil etilgan profilaktikaning yo'qligi o'z vaqtida yo'qotishlarga olib keladi. Ammo bu maktab va maktabgacha ta'lim muassasasi juda katta tashkiliy resursga ega: umumiy ta'lim tizimidan birorta ham yosh avlod o'tmaydi, deyarli barcha odamlar ularning devorlari orqali o'tadi. Yosh avlodni tarbiyalash va tarbiyalash uchun mo'ljallangan asosiy ijtimoiy muassasalar maktabgacha va umumiy ta'lim muassasalaridir. Shu sababli, bolalar yo'l-transporti shikastlanishining oldini olish uchun tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlarni yaratish, jumladan noksologik madaniyatni o'z ichiga olishi kerak, bu sohada nazariy va ilmiy asoslangan tadqiqotlarni talab qiladigan eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi [4].

Mamlakatimizdagi og'ir demografik vaziyatga, yo'llarda jarohatlanish va o'lim holatlarining yuqoriligi sabab bo'layotganiga qaramay, umumiy ta'lim muassasalarida yo'l harakati xavfsizligi asoslari bo'yicha alohida fanni joriy etish masalalari haligacha ta'lim darajasida hal etilmagan. Maktab o'quvchilarining yo'lda noksologik madaniyati yo'l harakati ishtirokchilarining hayoti va sog'lig'ini himoya qilishga qaratilgan bo'lishi kerak. Biroq yo'llarda, ko'chalarda, transportda yosh avlodda tartib-intizom, yuksak xulq-atvor madaniyatini shakllantirish muammolariga bugungi kungacha yetarlicha e'tibor berilmagan. Muammoni hal etishning samaradorligi, birinchi navbatda, o'qituvchilar jamoasi bolalar va o'smirlar uchun yo'l harakati xavfsizligi



E Conference World

International Conference on Interdisciplinary Studies and Scientific Research

New York, USA

16th March, 2024

Website: <https://econferenceworld.org>

g'oyalarini faol targ'ib etmayotganligi va buni doimo yo'l harakati xavfsizligi xodimlarining vazifasi deb hisoblaganligi bilan bog'liq. Bundan tashqari, mamlakatimizda mavjud bo'lgan axborotni bostirish siyosati yo'l harakati xavfsizligining salbiy holati milliy xavfsizlikka tahdid soladigan o'tkir ijtimoiy-iqtisodiy va demografik muammolardan biriga aylanishiga yordam berdi [1].

Yo'lda maktab o'quvchilarining noksologik madaniyati muammosi ham bu muammoni har bir bo'lim tomonidan mustaqil ravishda hal qilinishi bilan bog'liq: ko'p yillar davomida ta'lim tizimi va yo'l harakati politsiyasi o'rtasida begonalashuv mavjud [3]. Muammoni birgalikda hal qilish, o'qituvchilar jamoasi va yo'l harakati politsiyasi xodimlarining sa'y-harakatlarini ta'lim muhitida birlashtirish maktab o'quvchilari o'rtasida jarohatlar va o'lim darajasini pasaytirish kafolatiga aylanishi kerak. Yo'l-transport hodisalaridan (YTH) o'lim darajasini oshirish muammosi bir necha omillar guruhini o'z ichiga oladi: haydovchilar va piyodalarning xatti-harakatlari bilan bog'liq; transport vositasining holati bilan bog'liq; yo'l sharoitlari bilan bog'liq. Birinchi guruh omillar ijtimoiy-psixologik, pedagogik, huquqiy va tibbiy shartlar bilan bevosita bog'liq. Bunga mast holda haydash, ruxsat etilgan tezlikdan oshib ketish, avtomashinalar orasidagi zarur masofani saqlamaslik, quvib o'tish va chorrahalaridan o'tish qoidalarini buzish, yo'lning chap tomonida harakatlanish va noto'g'ri bo'lakda harakatlanish, e'tiborsizlik, transport vositasini boshqarish qoidalarini buzish kiradi. odamlarni tashish qoidalari; aholining yo'l harakati sohasidagi huquqiy ongi va madaniyati pastligi, Qoidalar va normalarga hurmatsizlik bilan munosabatda bo'lish, shuningdek, yo'l harakati jarayonida o'z xatti-harakatlari uchun intizom, burch hissi va shaxsiy javobgarlikning yetarli emasligi. Agar ushbu shartlarning birinchisi faqat hamroh bo'lsa, unda har doim



E Conference World

International Conference on Interdisciplinary Studies and Scientific Research

New York, USA

16th March, 2024

Website: <https://econferenceworld.org>

va hamma narsada inson omili ustuvor bo'radi. Ikkinchi guruhga transport vositasining holati, shuningdek, nomukammal yo'llar, motorizatsiyaning yuqori ko'rsatkichlari va shunga mos ravishda yo'lda harakatlanish intensivligi bilan bog'liq bo'lganlar kiradi. Old shartlarning uchinchi guruhiga ko'chalar va yo'llarning etarli darajada yoritilmaganligi kiradi; ko'chalarni loyihalash va harakatni boshqarishdagi kamchiliklar; nomukammal yo'l belgilari; meteorologik sharoitlar va boshqalar.

Yo'lda maktab o'quvchilarida noksologik madaniyatni shakllantirish zaruratining ijtimoiy-pedagogik shartlariga quyidagilar kiradi: yo'lda xavfsiz xatti-harakatlarning ijtimoiy tartibini (davlat, jamiyat, maktab) qondirish zarurati, bu esa yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash muammolarini har tomonlama hal qiladi. bolalar hayotining xavfsizligi; "Yo'l harakati xavfsizligi madaniyati" fanidan umumiy o'rta ta'lim uchun davlat ta'lim standartlari yo'qligi; zamonaviy shaharda maktab o'quvchilari uchun ta'lim muhiti va o'quv jarayonining sub'ektlari, maktab o'quvchilari uchun noksologik madaniyat funksiyalarini amalga oshirishni ta'minlaydigan turli xil samarali shakllar va faoliyat turlariga bo'lgan ehtiyoj mavjud.

Yo'lda maktab o'quvchilarining noksologik madaniyatini shakllantirishning tashkiliy-texnologik shartlari quyidagilardan iborat: maktab o'quvchilarini shaharning ta'lim makonida o'qitishni dasturiy va uslubiy ta'minlash, ijtimoiy institutlarning ta'lim muhitida rejalashtirish, tashkil etish darajasidagi o'zaro ta'siri. yo'lda xavfsiz harakat qilish tajribasini o'zlashtirgan o'quv jarayoni sub'ektlarining faoliyati va samaradorligini baholash; ta'lim maydoni va maktab o'quvchilari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning shakllari va usullarini faollashtirish [2]. Maktab o'quvchilarida yo'lda noksologik madaniyatni



E Conference World

International Conference on Interdisciplinary Studies and Scientific Research

New York, USA

16th March, 2024

Website: <https://econferenceworld.org>

shakllantirish jarayoni hayotning muayyan ijtimoiy sharoitlarida, faoliyatda, odamlar bilan muloqotda sodir bo‘ladi.

Yo‘lda xulq-atvor tajribasi nafaqat tashqi muhitdan kelib chiqadigan psixologik resurslar, balki ijtimoiy muhitdagi o‘zaro ta’sir natijasida va mashg‘ulotlar orqali rivojlanadi. Olamga kognitiv munosabat sub’ektning ob’ektga munosabati sifatida inson asab tizimining aks ettirish qobiliyati orqali rivojlanadi. Shaxsning tashqi va ichki rivojlanishining munosabatlari va o‘zaro ta’sirini belgilovchi ushbu psixofiziologik xususiyatlar birinchi marta S. L. Rubinshteyn tomonidan aniqlangan. Tashqi va ichki birlikni ifodalovchi munosabatlarning rivojlanishini tashqidan ichkiga o‘tishning bu modeli belgilaydi. Ushbu naqshga asoslanib, tashqi va ichki birlik sifatida yo‘lda noxsologik madaniyat tahdidlar va xavflarning paydo bo‘lishi va rivojlanishi qonuniyatlari va maktab o‘quvchilarini ulardan samarali himoya qilish usullarini bilish bilan bog‘liq. Maktab o‘quvchilarining yo‘lda noxsologik madaniyatining ijtimoiy yo‘nalishi xavf va tahdidlarning ob’ekti jamiyat ekanligida namoyon bo‘ladi, garchi sub’ektlari avtomobillar harakati, yo‘l-transport hodisalari va yo‘l harakati qoidalari bo‘lishi mumkin. Yo‘lda noxsologik madaniyatni shakllantirish muammosida psixologik omillar mavjud, psixologik omillarning kombinatsiyasi yo‘l harakati xavfsizligiga ta’sir qiladi.

Yo‘l harakati xavfsizligi tizimi bevosita mamlakatdagi umumiy psixologik muhit, ijtimoiy-huquqiy tartibning holati, jamoat intizomi, aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyati, yo‘l harakati ishtirokchilarining psixologiyasi: har bir shaxsning shaxsiy psixologiyasi bilan belgilanadi. jarayonning individual ishtirokchisi (avtomobil haydovchisi, piyoda, yo‘lovchi) - tajriba va qobiliyatdan, boshqa yo‘l harakati qatnashchilariga hurmat, intizom, mas’uliyat, o‘ziga va



E Conference World

International Conference on Interdisciplinary Studies and Scientific Research

New York, USA

16th March, 2024

Website: <https://econferenceworld.org>

boshqalarga nisbatan talabchanlik, yaxshi xulq-atvor, hushyorlik, oqilona ehtiyotkorlik.

Qoida tariqasida, baxtsiz hodisalar xavfli o'tkir manevrlar bilan bog'liq bo'lib, bu mahoratni ko'rsatmaydi, lekin haydovchining shakllanmagan shaxsiyatining ko'rsatkichidir. Aynan haydovchilar, piyodalar va yo'lovchilarning psixologik muammolari bilan aytish mumkinki, shahar va viloyatning zamonaviy ta'lim maydoni, ularning favqulodda ehtiyojiga qaramay, amalda ishlashga tayyor emas. E'tibor berish kerak bo'lgan yana bir jiddiy psixologik komponent mavjud. Tarixga nazar tashlaydigan bo'lsak, aholi bilan Yo'l harakati xavfsizligi davlat inspeksiyasi o'rtasida begonalashuv mavjud edi. Zamonaviy yo'l politsiyasining vazifalari quyidagilardan iborat:

Yo'l harakati xavfsizligini ta'minlashning asosiy yo'nalishlarini shakllantirish va amalga oshirishda ishtirok etish;

yo'l-transport hodisalarining oldini olish va ularning oqibatlarining og'irligini kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlarni tashkil etish va amalga oshirish;

qonunchilikka muvofiq yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash sohasida maxsus nazorat, nazorat va litsenziyalash funksiyalarini tashkil etish va amalga oshirish; ijro etuvchi hokimiyat organlari va respublikaning ta'sis sub'ektlarining ijro etuvchi hokimiyat organlarining yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash sohasidagi faoliyatini muvofiqlashtirish.

Shu bois yo'l-patrul xizmati xodimlari va aholi o'rtasidagi mavjud to'siqlarni olib tashlash, maktab o'quvchilarida yo'l harakati xavfsizligi madaniyatini shakllantirishda ularning ishtirokini faollashtirish muhim ahamiyatga ega. Maktab o'quvchilari yo'llarda xavfsiz xatti-harakatlarni o'rganish uchun hisobga olinishi kerak bo'lgan bir qator psixologik sabablarga ega. Bu yuqori barqarorlik



E Conference World

International Conference on Interdisciplinary Studies and Scientific Research

New York, USA

16th March, 2024

Website: <https://econferenceworld.org>

va e'tiborning taqsimlanishi, voqealarga impulsivlik va hissiy munosabatning kuchayishi, rejalashtirish qobiliyatining etarli darajada rivojlanmaganligi, vaziyatni oldindan ko'ra bilish, vaziyatni ob'ektiv idrok etmaslik, ular uchun harakatlanuvchi ob'ektlarning o'zgarishi momentini qayd etish qiyin, lekin ular faqat ushbu o'zgarishlarning natijalarini ko'ring. Pedagogik sabablar majmuasiga maktab o'quvchilarining yo'lda xulq-atvor madaniyatini o'rgatish metodikasi, o'qitishning o'quv-uslubiy bazasining zaifligi, ota-onalar va o'qituvchilar tomonidan qo'yiladigan talablarning nomuvofiqligi, shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolalarning o'zini tutish madaniyatiga mos kelmasligi bilan bog'liq muammolar kiradi.

Keyingi sabablar ijtimoiy xarakterga ega bo'lib, bu yerda maktab o'quvchilari kundalik hayotda atrofdagi odamlar - piyodalar va haydovchilarning xatti-harakatlarining salbiy namunalarini, atrof-muhit qoidalariga namoyishkorona beparvolik, yo'l harakati politsiyasi xodimlarining salbiy imidjini kuzatadilar va boshqalar.

Shunday qilib, yo'lda noksologik madaniyatni shakllantirish jarayonida maktab o'quvchilari o'z shaxsiyatining o'zaro bog'liq va o'zaro bog'liq rivojlanishini, uning shaharning ta'lim makonida ijtimoiylashuvini boshdan kechiradilar, bu esa yaxlit insonparvarlik madaniyatiga ega bo'lgan shaxsning tegishli madaniy tuzilmalarining rivojlanishini belgilaydi. Maktab yoshidagi bolalar qiziquvchanlik bilan ajralib turadi, ular xavfni aniqlash tajribasiga ega emaslar, ular ishonuvchan, ammo shu bilan birga, bu yoshda maktab o'quvchilari o'zlari bilan sodir bo'lgan voqealarni tahlil qila boshlaydilar va vaziyatga qarab harakat qilishni o'rganadilar.



E Conference World

International Conference on Interdisciplinary Studies and Scientific Research

New York, USA

16th March, 2024

Website: <https://econferenceworld.org>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. Всемирный доклад о предупреждении дорожно-транспортного травматизма, 2004. М.: Издательство «Весь Мир», 2004. 280 с.
2. Криминология. Учебник. / Под ред. акад. В.Н. Кудрявцева, проф. В.Е. Эминова. М.: Юрист, 1995. 698 с.
3. Подготовка педагогов в учреждениях дополнительного образования к обеспечению безопасности жизнедеятельности детей//Наука и школа. 2011. №1. С.12-15.